

JURISDICȚIA TRIBUNALELOR HIBRID ÎN LUMINA DREPTULUI INTERNAȚIONAL PENAL. CAZUL CAMBODJA ȘI SIERRA LEONE (PARTEA II)

Ioan-Ciprian DOSPINOIU, doctorand, ULIM (ORCID: 0009-0006-4941-2120)

Recenzent: **Alexandr CAUIA**, doctor în drept, conferențiar universitar

JURISDICTION OF HYBRID COURTS IN THE LIGHT OF INTERNATIONAL CRIMINAL LAW. THE CASE OF CAMBODIA AND SIERRA LEONE (PART II)

The idea of establishing hybrid or internationalized tribunals arose in the context of the law performance of international ad hoc tribunals of the former Yugoslavia and Rwanda in the view of several experts. In addition, through these courts an attempt was made to reach a compromise between the national criminal jurisdiction of the states and the international one. Or, in the opinion of those who promoted this concept, the involvement of local experts in the examination of illegalities committed on the territory of these states could awaken greater trust on the part of society in general and the victims, especially in the act of justice, and subsequently even lead to the start of the reconciliation process of the respective societies. We proposed two cases for this study, which are the most well-known — the Extraordinary Chambers for Cambodia and the Special Court for Sierra Leone.

Keywords: jurisdiction, tribunal, hybrid, crimes of war, crimes of humanity, genocide, extraordinary chambers, special court.

Ideea instituirii unor tribunale hibrid sau internaționalizate a apărut în contextul randamentului scăzut al tribunalelor internaționale ad hoc pentru fosta Iugoslavie și Rwanda în viziunea mai multor experți. În plus, prin intermediul acestor tribunale s-a încercat atingerea unui compromis între jurisdicția penală națională a statelor și cea internațională. Or, în opinia celor ce au promovat acest concept implicarea experților locali în examenarea ilegalităților comise pe teritoriul acestor state putea trezi o mai mare încredere din partea societății în general și al victimelor, în special în actul de justiție, iar ulterior să ducă chiar la demararea procesului de conciliere a societăților respective. Ne-am propus pentru acest studiu două cazuri, care sunt cele mai cunoscute — Camerele Extraordinare pentru Cambodja și Curtea Specială pentru Sierra Leone.

Cuvinte-cheie: jurisdicție, tribunal, hibrid, crime de război, crime contra umanității, genocid, camere extraordinare, curte specială.

Curtea Specială pentru Sierra Leone

Primii pași în scopul constituirii unei instanțe speciale pentru Sierra Leone au fost întreprinși de guvernul acestei țări în august 2000.¹ Consiliul de Securitate al

¹ Letter dated 9 August 2000 from the Permanent Representative of Sierra Leone to the United Nations addressed to the President of the Security Council, UN Doc. S/2000/786, 10 Au-

ONU a răspuns câteva zile mai târziu, permițând Secretarului general al ONU să înceapă tratative cu guvernul Sierra Leone privind constituirea unei instanțe speciale independente și propunându-i să prezinte un raport privind căile de satisfacere al demersului acestei țări.² Conform raportului Secretarului general al ONU, publicat ulterior, această „instanță excepțională ce posedă jurisdicție și componență mixtă” trebuie să fie constituită pentru urmărirea penală a persoanelor „ce poartă responsabilitatea principală” pentru comiterea „încălcărilor grave al dreptului internațional umanitar, prevăzute inclusiv de legislația Sierra Leone” pe teritoriul acestei țări, începând cu luna noiembrie 1996. În componența lui vor intra atât judecători din Sierra Leone, cât și străini. Învinuatorul va fi numit de Secretarul general al ONU în urma consultărilor cu guvernul, iar adjunctul lui trebuie să fie din Sierra Leone. La fel ca și în cazul Tribunalului special, instanța va fi dotată cu jurisdicție paralelă cu instanțele naționale.³ Obiect al schimbului de păreri între Consiliul de Securitate și Secretarul general al ONU au devenit la fel jurisdicția specială în raport cu copiii,⁴ volumul urmăririi judiciare în raport cu alte aspecte a jurisdicției personale a instanței, precum și finanțarea lui.⁵ În pofida faptului că nu toate sursele promise de statele membre a ONU au parvenit, Organizația Națiunilor Unite și guvernul Sierra Leone au semnat în ianuarie 2002 acordul privind constituirea unei instanțe judiciare speciale pentru urmărirea penală a persoanelor „ce poartă responsabilitatea principală” pentru crimele comise în această țară.⁶

Componența Curții Speciale pentru Sierra Leone

CSSL este compusă din următoarele organe:

- Una sau câteva camere judiciare, compusă din trei judecători profesioniști, dintre care unul este numit de guvernul Sierra Leone, iar alții doi de către Secretarul general al ONU;
- Camera de Apel, compusă din cinci judecători profesioniști, doi dintre care sunt numiți de guvernul Sierra Leone, iar alți trei de către Secretarul general al ONU;

gust 2000 [on-line] <https://legal.un.org/avl/ha/scsl/scsl.html#:~:text=On%209%20August%202000%2C%20the,for%20committing%20crimes%20against%20the> (accesat la 16.11.2023).

- 2 Resolution 1315 (2000) adopted by the Security Council at its 4186th meeting, on 14 August 2000 [on-line] <https://digitallibrary.un.org/record/420605?ln=en> (accesat la 16.11.2023).
- 3 Juhn Cerone. The Special Court for Sierra Leone: establishing a new approach to international criminal justice [on-line] <https://nsuworks.nova.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=1367&context=ilsajournal/> (accesat la 16.11.2023).
- 4 Letter dated 12 January 2001 from the Secretary-General addressed to the President of the Security Council. UN Doc. S/2001/40, 12 January 2001 [on-line] https://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_2003_v2_p1.pdf (accesat la 16.11.2023).
- 5 Ibidem.
- 6 „Sierra Leone: UN Government sign historic accord to set up special war crimes court”, UN News Center, 16 January 2002 [on-line] <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=2639&Cr=Sierra&CrI=court> (accesat la 16.11.2023).

- Învinuitor, numit de Secretarul general al ONU pe un termen de trei ani cu dreptul de a fi prelungit termenul;
- Secretariat, în fruntea căruia se află un Secretar (numit din cadrul personalului ONU de către Secretarul general al ONU după consultări cu Președintele CSSL pe un termen de trei ani cu dreptul de a fi prelungit termenul și personalul Secretariatului pentru îndeplinirea funcțiilor administrative și deservirea Curții.

Fiecare din judecătorii numiți își poate exercita funcțiile doar în cadrul acelei Camere, în care a fost numit. Judecătorii Camerei de Apel și a Camerei Judiciare aleg din cadrul lor un președinte al Camerei respective. Totodată, Președintele Camerei de Apel este în același timp și Președinte al Curții Speciale. La numirea judecătorilor se i-a în considerație practica lor în domeniul dreptului internațional, al dreptului internațional umanitar, al dreptului penal, precum și justiției în cazurile minorilor. Judecătorii Curții sunt numiți pe un termen de trei ani cu dreptul de a-l prelungi.

Cazurile penale ce cad sub jurisdicția CSSL:

-1- Crimele contra omenirii (comise în cadrul unor „atacuri în masă și sistematice asupra populației civile):

- Omuciderea;
- nimicirea;
- contropirea;
- deportarea;
- detenția în închisoare;
- tortura;
- violul;
- sclavia sexuală, prostituția forțată, însărcinarea forțată, sterilizarea forțată sau oricare altă formă de violență sexuală (a propos, asemenea infracțiuni anterior nu cădeau sub jurisdicția Tribunalului Penal Internațional pentru fosta Iugoslavie și Rwanda);
- urmărirea din motive politice, rasiale, etnice sau religioase;
- alte fapte inumane.

Spre deosebire de Tribunalele pentru fosta Iugoslavie și Rwanda, Statutul CSSL nu prevede în mod direct faptul că Curtea „este competentă să exercite urmărirea judiciară ale persoanelor, ce au comis acte de genocid”. Probabil că genocidul este inclus de către părți în cadrul altor fapte social-periculoase, ce atentează la securitatea omenirii, sau ar însemna că pe teritoriul Sierra Leone în perioada de după 30 noiembrie 1996 cazuri de genocid nu au fost înregistrate.

-2- Infracțiuni contra victimelor de război, prevăzute de art.3 comun celor patru Convenții de la Geneva din 1949 și Protocolul Adițional II din 1977, ce includ:

- atentatul la viața, sănătatea, securitatea fizică și psihică a victimelor de război (omorul, tortura, tratamentele inumane);
- pedepsele colective;

- Luarea de ostatici;
 - terorismul;
 - atentatul la demnitatea persoanei (comportament înjositor, violul, prostituția forțată și alte forme de comportament necorespunzător);
 - tâlhăria;
 - condamnările pronunțate și execuțiile efectuate fără o judecată prealabilă, pronunțată de către un tribunal legal constituit, cu asigurarea garanțiilor judiciare general recunoscute ca indispensabile;
 - sfidarea prin aplicarea oricărei fapte menționate.
- 3- Alte infracțiuni din domeniul dreptului internațional umanitar (noutate în raport cu Tribunalele Penale Internaționale pentru fosta Iugoslavie și Rwanda):
- atacul asupra populației civile sau asupra persoanelor civile, ce nu participă nemijlocit la operațiuni militare/armate;
 - atacul asupra personalului, încăperilor de serviciu sau personale, precum și asupra mijloacelor de transport al organizațiilor internaționale umanitare sau al misiunilor de menținere a păcii, constituite în conformitate cu Carta ONU, ce beneficiază de dreptul la apărare conform dreptului internațional;
 - înrolarea în serviciul militar sau recrutarea persoanelor sub 15 ani în forțele armate sau grupări în scopul implicării lor active în operațiunile armate.
- 4- Unele infracțiuni prevăzute de legislația penală națională a Sierra Leone:
- infracțiuni în domeniul unui comportament nelegitim/amoral cu fetele, prevăzute de legea din 1926 „Cu privire la prevenirea unui comportament dur cu copiii” (Capitolul 31):
 - comportamentul nelegitim (amoral) cu fetele ce nu au atins vârsta de 13 ani, în încălcarea art. 6;
 - comportamentul nelegitim (amoral) cu fetele în vârstă de la 13 până la 14 ani, în încălcarea art. 7;
 - furtul unei fete în scopuri amurale, în încălcarea art. 12.
 - distrugerea intenționată a bunului străin, comisă prin intermediul unui mijloc periculos, prevăzut de legea „Cu privire la aducerea intenționată a prejudiciului” din 1861:
 - incendiarea caselor de locuit împreună cu oamenii ce se aflau acolo, în încălcarea p. 2;
 - incendiarea încăperilor sociale și a construcțiilor, în încălcarea p. 5 și 6;
 - incendiarea altor încăperi (construcții) în încălcarea p. 6.
- Spre deosebire de Tribunalele pentru fosta Iugoslavie și Rwanda, care examinează și crimele de genocid, jurisdicția CSSL nu acoperă acest gen de crime.

Jurisdicția paralelă

Articolul 8 al Statutului CSSL prevede, că Curtea și instanțele naționale ale Sierra Leone posedă jurisdicție paralelă. Însă jurisdicția Curții Speciale are prioritate față de jurisdicția instanțelor naționale. Prioritatea constă în aceea că la orice etapă a examinării judiciare CSSL poate cere oficial instanța națională să-i transmită dosarul

în conformitate cu Statutul curții și regulile de procedură. Totodată, trebuie să fie luate în considerație următoarele momente:

- nici o persoană nu poate fi predată instanței naționale a Sierra Leone pentru faptele, în raport cu care persoana a fost judecată anterior de CSSL;
- persoana anterior judecată de instanța națională a Sierra Leone pentru comiterea faptelor prevăzute de art. 2-4 a Statutului CSSL, poate fi predată acesteia, în caz că fapta pentru care a fost judecată, a fost calificată ca fiind infracțiune de drept penal general sau în caz că examinarea în cadrul instanței naționale nu a fost independentă și obiectivă, sau avea drept scop „împiedicarea accesului la învinuit în contextul răspunderii penale internaționale”, sau cazul a fost examinat în forma necorespunzătoare. Însă Statutul CSSL nu conține prevederi concrete referitor la cine are dreptul să efectueze un asemenea control asupra procesului în cadrul instanței naționale a Sierra Leone și să transmită cazul pentru o nouă examinare CSSL.

De la bun început Secretarul general al ONU propunea să se limiteze competența CSSL la *persons most responsible*, o formulă pe care o prevăzuse pentru Procuror în adoptarea strategiei sale de urmărire.⁷ În final Consiliul de Securitate adoptă formula *to prosecute persons who bear the greatest responsibility*” în scopul declarat „*limiting the focus of the Special Court to those who played leadership role*.”⁸ Asistăm deci la o argumentare a unui control mai mare a împuternicirilor discreționare ale Procurorului, asigurând că mandatul instituției judiciare se va termina într-un termen rezonabil.

Această nouă formulare nu este în afara unui pericol. Referindu-ne la controlul judiciar în cazul *Fofana*, judecătorii respinseră pretențiile Procurorului, constatând că termenii *bear the greatest responsibility* nu este altceva decât o directivă vizând a orienta strategia de urmărire după cum afirmase Secretarul general în raportul său.⁹ Din contra, Curtea a văzut aici expresia unui element esențial al competenței personale a Tribunalului supus controlului judiciar: *jurisdictional requirement, and while it does of course guide the prosecutorial strategy, it does not exclusively articulate prosecutorial discretion, as the Prosecution has submitted*.¹⁰ Înscriind special această noțiune *bear the greatest responsibility* în sensul articolului 1 a Statutului său (vezi Anexa CSSL), ea a văzut un element esențial al competenței personale, reieșind din

7 Report of the Secretary-General on the establishment of a Special Court for Sierra Leone, UN Doc. S/2000/915 (4 October 2000), par. 30[on-line] <https://digitallibrary.un.org/record/424039?ln=en> (accesat la 16.11.2023).

8 Letter dated 22 December 2000 from the President of the Security Council to the Secretary-General, S/2000/1234, par. 1 [on-line] <https://digitallibrary.un.org/record/430145?ln=en> (accesat la 16.11.2023).

9 „Decision on the Preliminary Defence Motion on the Lack of Personal Jurisdiction File don Behalf of Accused Fofana”. SCSL Trial Chamber, 3 March 2004, SCSL-2002-14-PT [on-line] <https://www.rscsl.org/Documents/Decisions/CDF/026/SCSL-04-14-PT-026.pdf> (accesat la 16.11.2023).

10 Ibidem.

faptul că va fi dificil de determinat conținutul în mod precis. Consiliul de Securitate, fiind nemijlocit implicat în strategia aplicată de cele două tribunale *ad hoc*, a știut să introducă unele modificări în Statutele constitutive, preferând mai târziu să dea directive ce relevă, în principiu, domeniul politic.¹¹

Specificul exercitării urmăririi penale și a procedurii penale conform Statutului CSSL. Probele și probarea în cadrul CSSL

Referitor la procedura, sunt aplicate regulile de procedură și de probare ale Tribunalului Penal Internațional pentru Rwanda, în vigoare la momentul constituirii CSSL” (art.14. al Statutului). Asemenea reguli și proceduri se referă la desfășurarea etapei examinării prealabile, a examinării judiciare și a procedurii de depunere a plângerii, acceptarea probelor, protecției victimelor și a martorilor, precum și ale altor probleme. În același timp, judecătorii CSSL pot introduce modificări în regulile de procedură și de probare sau să adopte adăugătoare în cazul în care normele procesuale adoptate nu prevăd sau nu „prevăd în mod adecvat” o oarecare situație specifică. Spre deosebire de tribunalele internaționale pentru fosta Iugoslavie și Rwanda, în asemenea situații judecătorii CSSL se pot conduce de legislația procesual-penală — Legea procesual-penală a Sierra Leone din 1965.

Partea învinuirii în cadrul CSSL

Ancheta și urmărirea preventivă în cazurile penale ce cad sub jurisdicția CSSL este exercitată de învinuitor, care activează în calitate de organ independent al CSSL. Independența învinuitorului este determinată prde faptul că el nu trebuie să ceară sau să primească indicații de la oricare guvern sau din oarecare sursă. Învinuitorul este numit de Secretarul general al ONU pe un termen de trei ani cu dreptul de a fi numit pe un nou termen. Învinuitorul are aparatul colaboratorilor săi din cadrul misiunii internaționale a CSSL, care îl ajută la desfășurarea acțiunilor judiciare necesare, cum ar fi interogarea martorilor, victimelor, ale bănușilor, ale învinușilor), să efectueze cercetarea la fața locului, expertizele necesare. Colaboratorii oficiului învinuirii pot la fel acumula probe, întreprinde acțiuni judiciare sau de alt gel. Pentru acordarea ajutorului în examinarea prealabilă învinuitorului i se oferă un reprezentant al învinuirii din partea Sierra Leone din cadrul colaboratorilor competenți ai acestui stat.

Motiv pentru deschiderea dosarului penal servește informația primită de învinuitor din orice sursă, în primul rând de la guvernele statelor, instituțiile ONU, organizații inter și non guvernamentale. În caz că învinuitorul va stabili că sunt prezente motive pentru urmărire judiciară, el adoptă încheierea de învinuire, în care sunt expuse succint motivele și infracțiunea, în comiterea căreia este învinuită persoana și predă încheierea judecătorului Camerei Judiciare.

Doar în cazul confirmării de către judecător a încheierii de învinuire, judecătorul la demersul în cauză poate emite hotărârea privind reșinerea învinuitului,

11 Luc Côté. International criminal justice: tightening up the rules of the game. In: International Review of the Red Cross, volume 88, nr. 861, March 2006, pp. 133-144[on-line] https://international-review.icrc.org/sites/default/files/irrc_861_7.pdf (accesat la 16.11.2023).

aplicarea măsurii de arest, alte acțiuni necesare pentru desfășurarea procesului de urmărire judiciară.

Drepturile bănuțului (învinitului). Apărarea

Persoana bănuță în comiterea infracțiunii, prevăzute de Statutul CSSL are dreptul la avocatul ales de el sau la ajutor juridic gratis (în caz că nu posedă surse financiare destule), precum și la serviciile translatorului. În caz de confirmare a încheierii învinitorului, judecătorul CSSL emite order de arest a persoanei în cauză. Totodată, persoana este informată imediat despre învinuirea înaintată și este îndreptată la locul de reședință a CSSL.

Drepturile învinutului în fața CSSL sunt analogice cu cele ale învinutului în fața Tribunalului Internațional pentru Rwanda și fosta Iugoslavie și reflectă principiile egalității în fața instanței, prezumția nevinovăției, dreptul la apărare, precum și alte drepturi unanim recunoscute.

Decizia Curții și măsurile de pedeapsă

Decizia Curții este luată de majoritatea judecătorilor Camerei Judiciare sau Camerei de Apel și este pronunțată în public. Ea este însoțită de opinie argumentată în formă scrisă, la care pot fi anexate opinii separate (art. 18 al Statutului). Din numele cui este emisă decizia Statutul CSSL nu indică.

Pedeapsa stabilită de CSSL se limitează la privațiunea de libertate. Sunt luate în considerație că la stabilirea termenilor detenției CSSL trebuie să se conducă de practica generală a emiterii sentințelor referitor la privațiunea de libertate în instanțele naționale ale Sierra Leone. La stabilirea pedepsei persoanei judecate de CSSL, se ia în considerație termenul prevăzut de instanța națională pentru asemenea infracțiune comisă de astfel de categorie de persoane. Spre deosebire de Tribunalele pentru fosta Iugoslavie și Rwanda, în caz de aplicare de către CSSL a unei forme suplimentare de pedeapsă — confiscarea bunului — bunurile și veniturile dobândite pe cale criminală pot fi restituite nu doar proprietarilor legitimi, dar și statului Sierra Leone.

În așa fel, spre deosebire de Tribunalele Internaționale pentru fosta Iugoslavie și Rwanda, care au fost constituite în baza rezoluțiilor Consiliului de Securitate a ONU în calitate de organe derivate a Organizației Națiunilor Unite, sau a oricărei instanțe naționale constituit în baza legii fundamentale, CSSL este constituită în baza Acordului dintre Organizația Națiunilor Unite și guvernul Sierra Leone, și în așa fel reprezintă o instanță convențională specială cu o jurisdicție și componență mixtă. Aplicarea ei la nivel național va impune includerea acestui acord în legislația națională a Sierra Leone în conformitate cu cerințele constituționale. Dreptul aplicat de CSSL include normele dreptului internațional, precum și al dreptului național al Sierra Leone, iar CSSL este constituită din judecători, învinutor, personal administrativ, atât internaționali, cât și sierra-leonezi. Ca organ constituit în bază unui acord, CSSL nu este legată nici de un sistem existent, care în mod automat ar fi putut fi aplicat în raport cu activitatea nejudiciară, administrativă sau financiară, fapt ce va impune necesitatea stabilirii unor reguli adăugătoare în scopul realizării obiectivelor ce stau în fața CSSL.

Încheiere

Instituirea tribunalelor hibrid a influențat suficient de mult jurisprudența penală internațională, care, la rândul ei, produce efecte în raport cu jurisdicțiile penale naționale ale statelor, astfel, asigurând acea uniformitate atât de importantă în asigurarea intereselor victimelor în contextul ilegalităților comise, deseori cu acordul tăcit al autorităților, inclusiv centrale și locale, iar tot mai des ale celor internaționale.

Tribunalele hibrid au lăsat o amprentă adâncă, în special în ceea ce ține de acoperirii lacunelor lăsate de jurisprudențele penale tradiționale, dacă putem spune așa, asigurând menținerea încrederii din partea victimelor și a apropiaților acestora într-o justiție adecvată și într-un stat de drept. Or, sa văzut clar că restabilirea adevărului, a încrederii din partea victimelor în instituțiile statului, ale premiselor concilierii unei societăți dezbinată nu pot avea loc doar prin metode și mijloace clasice descrise în manuale și prezentate în calitate de soluții ideale este o iluzie oarbă bazată pe ideea că o societate post-conflict este una ratată și degradată, iar autoritățile ar fi capabile să dea răspuns la provocări tot mai dure și mai inscenenabile.

A propos, cazul Ucrainei este unul expres în contextul concurenței de jurisdicții penale naționale și internaționale. Pe de o parte, legea penală a Ucrainei recunoaște principiul jurisdicției universale în raport de crime internaționale, iar pe de altă parte, apar anumite întrebări referitor la jurisdicția Curții Penale Internaționale în materie de faptele comise în urma agresiunii armate declanșate de Rusia în Ucraina începând cu 24.02.2022. Or, dacă ce ține de crimele de război și crimele contra umanității, chiar și în pofida momentului specific ce ține de recunoașterea jurisdicției Curții Penale Internaționale, situația este cât de cât clară, atunci ce ține de crima de agresiune sunt mai multe întrebări. Anume în acest context, deja de doi ani au loc discuții la nivel de experți în materie de de drept internațional umanitar privind importanța și necesitatea instituirii unui tribunal hibrid *ad hoc* care ar poseda jurisdicție în materie de crimă de agresiune. Argumentele aduse demonstrează odată în plus valoarea tribunalelor hibrid, inclusiv actualitatea jurisdicției, dar și al conceptului acestora în condițiile caracterului schimbător al conflictelor armate contemporane.